

L'ASSOCIACIÓ DE VEÏNS «BARRI OBRER» D'ALTABIX, UNA ASSOCIACIÓ CIUTADANA DELS ANYS SETANTA PER A UN BARRI DELS SEIXANTA

Santiago FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ
IES Cayetano Sempere (Elx)

Resum: El moviment veïnal tingué una aparició tardana, als anys setanta, i el seu paper dins del conjunt de moviments socials ha experimentat forts canvis en la historiografia a dos nivells: quant a focus d'atenció i quant a rellevància com a agent del canvi polític. En aquest article, estudiem una de les primeres associacions de veïns que van aparèixer a Elx, la d'Altabix, i pretenem valorar quin fou l'origen i quina fou l'aportació al procés de canvi polític i a la resolució de les problemàtiques del barri. Ho fem a partir de la bibliografia local, dels testimonis de dos dels fundadors i d'alguns membres de l'associació, de fonts hemerogràfiques i de les actes d'aquesta.

Paraules clau: associacionisme, moviment veïnal, Altabix, Elx, anys setanta

Title: The neighbourhood association «Working class neighbourhood» of Altabix, a civil association of the seventies for a district of the sixties.

Abstract: Neighbourhood associations had a late onset, in the seventies, and their role within the whole social movements has experienced great changes in the historiography at two levels: both as the spotlight and its relevance as an agent for political changes. In this paper, we study one of the first neighbourhood associations that appeared in Elx, the one of Altabix, and we try to assess its origin and its contribution to the process in political change and the solution of the problems in the neighbourhood.

Keywords: Associate movement, neighborhood movement, Altabix, Elx, the seventies.

0. INTRODUCCIÓ. EL MOVIMENT VEÏNAL

Entre les interpretacions historiogràfiques existents sobre el final de la dictadura i el canvi polític o transició a la democràcia que es produí a Espanya amb posterioritat a la mort de Franco, s'ha anat formant un fort consens al voltant de dues idees clau. La primera, que la crisi

¹ Aquest no és un assaig bibliogràfic, però hem de remetre, almenys, als treballs de Manuel Castells, Tomás Rodríguez Villasante, Jordi Borja, Javier Berriatúa San Sebastián i Javier Angulo Uribarri, publicats als anys setanta i huitanta.

² Xavier DOMÉNECH SAMPERE, *Cambio político y movimiento obrero bajo el franquismo. Lucha de clases, dictadura y democracia (1939-1977)*, Icaria, Barcelona, 2012, p. 203.

³ Javier TUSELL - Genoveva QUEIPO DE LLANO, *Tiempo de incertidumbre. Carlos Arias Navarro entre el franquismo y la Transición (1973-1976)*, Crítica, Barcelona, 2003, p. 13.

⁴ Vicente PÉREZ QUINTANA - Pablo SÁNCHEZ LEÓN, «Introducción. Cuarenta años de movimiento ciudadano», en V. PÉREZ QUINTANA - P. SÁNCHEZ LEÓN (eds.), *Memoria ciudadana y movimiento vecinal. Madrid, 1968-2008*, Los Libros de la Catarata, Madrid, 2008, p. 14.

⁵ X. DOMÉNECH SAMPERE, *op. cit.*, p. 203.

⁶ X. DOMÉNECH SAMPERE, *op. cit.*, p. 209.

⁷ Rafael QUIROSA-CHEYROUZE - Mónica FERNÁNDEZ AMADOR, «El movimiento vecinal: la lucha por la democracia desde los barrios», en R. QUIROSA-CHEYROUZE (ed.),

La sociedad española en la Transición. Los movimientos sociales en el proceso democratizador, Biblioteca Nueva, Madrid, 2011, p. 212. Dels mateixos autors, vegeu *Poder local y Transición a la democracia en España*, CEMCI, Granada, 2010, p. 145-178. Aquestes són les interpretacions desplegades també a Carme MOLINERO - Pere YSÀS (coords.), *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Icaria, UAB - Memorial Democràtic, Barcelona, 2010.

del règim precedí la seua desaparició; la segona, que en aquesta crisi influïren diferents vectors, entre els quals hi tingueren un paper decisiu per a uns historiadors, o molt important per a uns altres, els moviments socials. Entre aquests hi hauria el que és objecte del nostre estudi, el moviment veïnal.

El moviment veïnal tingué una aparició tardana, als anys setanta, i el seu paper dins del conjunt de moviments socials ha experimentat forts canvis en la historiografia a dos nivells: quant a focus d'atenció i quant a rellevància com a agent del canvi polític. Respecte a l'interés que els acadèmics han mostrat pel seu estudi, hem de dir que fou inicialment objecte d'estudi quasi exclusivament de sociòlegs,¹ que ha restat en la marginalitat de la historiografia durant més de dues dècades i que només en la primera dècada del segle XXI ha començat a ser objecte d'investigació rellevant, de tal manera que es pot afirmar que els treballs que s'hi refereixen: «se encuentran en estos momentos en plena eclosión, pero son muy desiguales por territorios».² I pel que fa a la seua rellevància com a protagonista en els processos de canvi polític, hem de dir que la seua valoració ha passat de considerar-lo simplement com «una vertiente más del movimiento obrero en contextos sociales politizados»³ a ser valorat com «uno de los agentes clave en el desmoronamiento de la legitimidad de la dictadura»,⁴ el que «en el campo de los movimientos sociales durante los setenta, seguramente [...] aportó más novedades».⁵ Es considera «el movimiento obrero como principal agente de acción y cambio social y [...] el movimiento vecinal como principal nucleador de clases sociales [...] i articulador de alternativas concretas de gestión de la vida cotidiana».⁶ D'aquesta manera, el moviment ciutadà no procediria només de l'obrerisme, sinó que tindria un «carácter interclasista e integrador» i les seues pautes d'actuació no serien exclusivament les transferides per la mobilització obrera, sinó que tindria el seu propi repertori de pràctiques participatives que convertiren els barris en escoles de democràcia generadores d'identitats i consciència.⁷

En aquest article estudiem una de les primeres associacions de veïns que aparegueren a Elx, la d'Altavix, i pretenem valorar quin fou l'origen i quina fou l'aportació al procés de canvi polític i a la resolució de les problemàtiques del barri. Ho fem a partir de bibliografia local, de testimonis de dos dels fundadors i membres de l'associació, d'algunes fonts hemerogràfiques i de les actes d'aquesta. Són escasses i parcials les fonts utilitzades, però creiem que suficients per a recuperar una mica de memòria ciutadana del barri i redactar un breu assaig historiogràfic.

L'article s'ha dividit en tres parts. En la primera s'analitza el procés d'urbanització del barri i se'l vincula amb els processos demogràfics migratoris que tingueren lloc a Espanya i a Elx des de finals dels anys cinquanta. En la segona part s'intenta mostrar els forts lligams que s'establiren a Elx entre els diferents moviments socials i les organitzacions que els aixoplugaren: l'HOAC, el PCE, les CCOO, la UGT, les associacions de veïns, etc. En la tercera i última part s'analitzen i intepreten les actuacions específiques de l'associació d'Altabix i les fites més significatives de la seua història.

1. ALTABIX: CREIXEMENT DEMOGRÀFIC I URBANITZACIÓ.

D'EXPLOTACIÓ AGRÍCOLA A BARRI OBRER

Altabix en l'actualitat és un barri i una partida rural situada a l'est del nucli urbà d'Elx. El desenvolupament urbanístic com a barri vingué determinat pel creixement urbà que es produí a partir de l'arribada d'immigrants procedents de l'àmbit rural i d'altres zones d'Espanya, molt especialment d'Andalusia, als anys cinquanta i seixanta del segle xx.

A l'hora d'analitzar l'estructuració urbana del barri, hem de tenir en compte una sèrie d'elements físics i de construcció d'edificis emblemàtics a partir dels quals començaren a agrupar-se els diferents habitatges i edificis. En primer lloc, cal remarcar que, a pesar de ser un territori rural, era una zona de trànsit obligatori per a tot aquell que volia anar a la capital de la província, Alacant. Per tant, les primeres cases i comerços començaren a construir-se entorn del gran eix que constituïa la carretera d'Alacant.

Cal assenyalar, en segon lloc, que ja en època molt primerenca es construí en aquesta zona rural l'edifici que més ha difós el nom del lloc, l'estadi de futbol d'Altabix (servisca com a exemple anecdòtic d'aquest edifici tan rellevant el fet que una pregunta sobre esports del conegut joc de taula *Trivial Pursuit* demanava en quina localitat es trobava aquest estadi insigne). L'edifici fou inaugurat el 1926, tres anys més tard del registre de la Societat Esportiva Elx CF, i funcionà com a camp de futbol fins a l'agost de 1976.⁸ Actualment, al solar que ocupava hi ha uns quants edificis i un parc. La seua existència no determinà el creixement del barri al seu voltant, però, a banda de l'exportació del nom del barri, tingué un paper molt important en el període de la transició política a la democràcia. Des de 1976 s'hi realitzaren diferents actes de caràcter reivindicatiu, alguns dels qual no tenien el permís del Govern Civil, com ara «L'homenatge dels pobles d'Espanya a Miguel Hernández» que el 23 de maig d'aquell any arribà a concentrar als voltants de l'estadi entre 2.000 i 3.000 manifestants i que, després de la càrrega de la Guàrdia Civil, acabà amb la detenció de vint persones.

⁸ Santiago GAMBÍN HERNÁNDEZ, *Historia del Elche CF (1922-1999): 75 aniversario*, Elche, 2001.

⁹ Francisco MORENO SÁEZ, «Partidos, sindicatos y organizaciones ciudadanas en la provincia de Alicante durante la transición. Partido Socialista Popular», Universitat d'Alacant, Arxiu de la Democràcia, p. 10, nota 39. També «De la dictadura a la democràcia, 1974-1982», en Miguel ORS MONTENEGRO (coord.), *Elche, una mirada històrica*, Ajuntament d'Elx, 2006, p. 390. També foren multats Manuel Canales Espinosa i Rosario Fernández García, segons entrevista al primer de 21-05-2009.

¹⁰ María POMARES SÁNCHEZ, *La transición: Elche, 1975-1982, Festa d'Elx, Ajuntament d'Elx*, Elx, 2008.

¹¹ Francisco MARTÍNEZ, *La lucha obrera en las comarcas del Vinalopó: el movimiento asambleario de 1977*, Centre d'Estudis Locals del Vinalopó, Petrer, 2000. També José R. VALERO ESCANDELL - Carlos SALINAS SALINAS, «Panfletos y recuerdos: el estudio del movimiento asambleario de la industria del calzado (1977) como ejemplo de utilización de fuentes diversas», en José M. SANTACREU SOLER (coord.), *Las transiciones políticas*, Alacant-Elda, 1997, p. 421-432.

¹² F. MORENO SÁEZ, «De la dictadura...», p. 397.

¹³ Sobre la història de l'edifici i les seues reformes, vegeu Rafael MARTÍNEZ, «La Lonja», *La Veu del Barri. Revista de l'Associació de Veïns del Barri Obrer d'Altavix*, 5 (novembre 2000-gener 2001).

¹⁴ Existeixen documentades tres denúncies relacionades amb l'estraperlo d'aliments (Daniel SANZ ALBEROLA, «El régimen franquista en Elche: política y sociedad», en M. ORS MONTENEGRO (coord.), *Elche, una mirada histórica*, Ajuntament d'Elx, Elx, 2006, p. 354-379).

També el 1976, al setembre, tingué lloc un acte conjunt de la Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià i la Junta Democràtica, en el qual els promotors foren multats amb 25.000 pessetes.⁹ També s'hi celebrà la concentració l'1 de maig de 1977 convocada per CCOO, UGT, USO, CNT, JOC, Moviment per l'Autonomia Obrera, Coordinadora del Calçat i Coordinadora de les Arts Gràfiques.¹⁰ Especial importància tingueren els diversos actes que hi realitzaren a l'estiu de 1977 els participants del Moviment Assembleari del Calçat.¹¹ I, finalment, també són ressenyables els diferents mítings que s'hi feren de cara a les eleccions de 1977, les parcials a senadors de 1978 i les de 1979; hi passaren personalitats com Manuel Azcárate, Tierno Galván, Felipe González, Dolores Ibarruri, Santiago Carrillo, Marcelino Camacho, Fraga Iribarne o Adolfo Suárez.¹²

Molta més incidència en l'estructuració urbana tingué la construcció de dos edificis de dimensions considerables: la Llotja de Fruites i Verdures i la Casa-quarter de la Guàrdia Civil. A mitjan anys trenta l'Ajuntament féu els primers passos per a crear una gran llotja per a les transaccions de fruites i verdures; hem de tenir en compte la proximitat d'una comarca especialitzada en regadius i fruiters, el Baix Segura, els principals mercats urbans de la qual eren Elx i Oriola. El 1936 s'inicià la construcció de l'edifici, el qual, sense arribar a concloure's, fou utilitzat al final de la guerra com a presó. El nou ajuntament franquista repregué les obres el 1941 i la Llotja s'inaugurà el 1944.¹³ En un context de postguerra, d'escassetat i de cartilla de racionament, d'intervenció de la producció, d'estraperlo i de corrupció,¹⁴ resultava necessari tenir ben vigilades totes les mercaderies que arribaven a la Llotja de Fruites i Verdures, per la qual cosa, a la vora, cantó amb cantó, es construí la Casa-quarter de la Guàrdia Civil, també inaugurada el 1944. Manuel Fernández García, pare de qui escriví, recordava que en els anys quaranta i principis dels cinquanta venia des de Formentera del Segura, a uns 22 quilòmetres d'Elx, en un carro amb creïlles i verdures en un trajecte d'un poc més de quatre hores i que sempre portava apartats uns cabassos per al capità i el cap de la Guàrdia Civil d'Elx: aquest era el preu per a poder traslladar la mercaderia a diferents naus d'Elx, no a la Llotja, sense tenir problemes amb la Guàrdia Civil de Dolors i sense haver de donar compte del que carregava al carro. De vegades, quan escassejaven les creïlles al Baix Segura, s'acostava, fins i tot, a Múrcia per portar estraperlo a Formentera i portar-lo a Elx. Fruit d'aquestes pràctiques corruptes lligades a l'estraperlo, eren les visites que el capità de la Guàrdia Civil dispensava a la botiga que a Formentera del Segura tenien els pares de Manuel i Rosario Fernández García.¹⁵

No obstant la repercussió que els dos edificis tingueren quant a articuladors d'un nou espai urbà als afores d'Elx, menció a banda de la

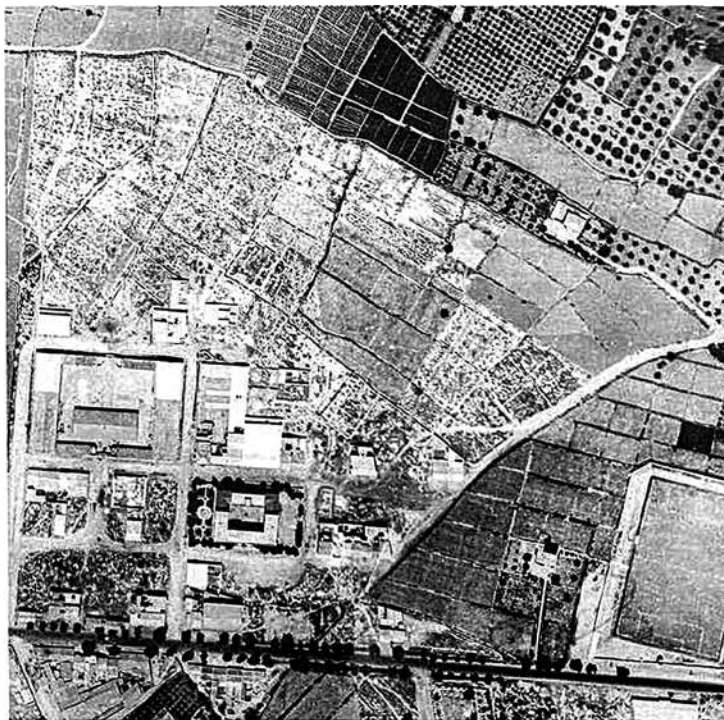

Figura 1. Foto aèria d'Altavix en els anys 50. Es distingeix a l'esquerra l'enorme edifici de la Llotja de Fruites i Verdures i, fent cantó, el Quarter de la Guàrdia Civil. A la part inferior, la carretera d'Alacant, al voltant de la qual comença a haver-hi algunes cases.

Figura 2. El camp de futbol d'Altavix.

carretera d'Alacant, l'existència del barri com a veïnat d'obrers vingué donada per la instal·lació de diverses fàbriques en les proximitats i dins i tot. Com que la zona es considerava zona de tolerància industrial pel Pla d'Ordenació Urbana de 1962,¹⁶ el que venia anomenant-se «barri de la Llotja» passà a convertir-se en un barri obrer en què residien els treballadors de fàbriques de calçat, com Uniroyal (empresa de capital nord-americà que arribà a comptar amb 1.200 obrers entre 1970 i 1974, que funcionava en tres torns de 8 hores i que tenia un economat obert a veïns i obrers; finalment, fou venuda a una altra empresa estrangera i passà a dir-se Festival-España entre el 1981 i el 1982; el 1985 tancà definitivament¹⁷ i hui edificis d'habitatges ocupen el lloc de les naus), Industrias del Caucho y sus Regenerados SA, INCASA (coneguda com *la Zapatillera*, que en els setanta arribà a comptar amb prop de 1.000 treballadors¹⁸ i que tancà el 1983 acomiadant-ne 354;¹⁹ hui hi ha edificis i enllaça amb el parc del camp de futbol i com a vestigi queda un depòsit d'aigua), l'antiga FACASA o Fabricantes de Suelas de Caucho Aglomerado (ubicada entre el centre d'Elx i el barri d'Altabix, ja en els anys 50 havia arribat a tenir mil treballadors;²⁰ hui al solar hi ha edificis) o Maesca (que fou pionera a situar-se en el que hui és el polígon industrial d'Altabix).

Elx el 1900 tenia 27.308 habitants i ja era un nucli industrial consolidat. La xifra fins al 2010 no deixà de créixer, però sí que cal assenyalar que el creixement demogràfic fou relativament contingut fins el 1950 (55.877 habitants), moment en què s'inicià una tendència a l'alça que s'incrementà fonamentalment en la dècada dels seixanta: en deu anys Elx passà de 73.320 (1960) a 122.663 (1970) habitants. En la següent dècada, el ritme s'alentí, encara que s'arribà als 162.873 habitants el 1981. Bona part dels immigrants a Elx s'ubicaren al barri d'Altabix, en el qual, encara que no s'arribà a donar el fenomen de xaboles, sí que s'instal·laven treballadors que estaven al límit de la subsistència i que vivien de lloguer o compartint pis amb l'esperança de poder arribar a tenir-ne un.

2. ESGLÉSIA, MOVIMENT OBRER, MOVIMENT VEÏNAL

Entre els anys 1962 i 1965 l'Església Catòlica celebrà el Concili Vaticà II, en el qual s'impulsà una revisió de la doctrina cristiana, que tractava d'acostar l'Església als més desfavorits. No obstant l'aparició d'una nova Església postconciliar de rostre més amable i que esdevingué contestatària al règim polític franquista i no obstant l'aparició de sacerdots obrers i de la inauguració a Zamora d'una presó específica per a capellans dissidents, i a pesar del nou rumb que semblava prendre la jerarquia amb l'arribada a la presidència de la Conferència Episcopal d'un cardenal «reformat», Tarancón, no pareix que la «nova» Església s'imposara a la «vella». A la diòcesi d'Oriola-Alacant foren escassos els sacerdots obrers:

¹⁵ Entrevista a Rosario Fernández García, 26-05-2009. D'entre les visites que el capità de la Guàrdia Civil feia a la botiga de Formentera, Rosario se'n recorda de l'impacte que produí als seus ulls de xiqueta veure fumar a la senyoreta que acompanyava el capità.

¹⁶ Martín SEVILLA JIMÉNEZ, *Crecimiento y urbanización. Elche 1960-1980*, Universitat d'Alacant - Ajuntament d'Elx, València, 1985.

¹⁷ José COLLADO, «Historia de Altabix (2)», *La veu del Barri. Revista de l'Associació de Veïns del Barri Obrer d'Altabix*, 2 (novembre-gener 1999).

¹⁸ José A. MIRANDA ENCARNACIÓN - M. SEVILLA JIMÉNEZ, *Elche, una ciudad industrial (1850-2006) / Elx, una ciutat industrial (1850-2006). Catálogo de exposición*, Ajuntament d'Elx, Elx, 2006, p. 47.

¹⁹ José COLLADO, *op. cit.*

²⁰ J. A. MIRANDA ENCARNACIÓN - M. SEVILLA JIMÉNEZ, *op. cit.*, p. 47.

En la diócesis de Orihuela-Alicante los pocos casos de sacerdotes obreros que hemos detectado generalmente coinciden con consiliarios de movimientos de apostolado seglar obrero. Entre ellos destacan Antonio Vicedo, José Lozano, Carlos Muñoz o Federico García Moreno, consiliarios de HOAC y JOC. El primero trabajó en la huerta, tricotando o tapizando sillas cuando desempeñaba el cargo de párroco de Formentera del Segura, renunciando al sueldo del Estado. Estando adscrito a la iglesia de San Juan de Elche, denunció el olvido de los barrios de chabolas por parte de las autoridades y la copiosa inversión pública en zonas mejor dotadas.²¹

Antonio Vicedo fou rector a la parròquia del Raval de Sant Joan d'Elx, un dels barris més degradats urbanísticament en els anys seixanta i on s'estengué el fenomen de xaboles, a la rambla del Vinalopó. La defensa dels que hi habitaven el portà a enfrontar-se a l'alcalde d'aleshores, Vicente Quiles, i suposà una nova destinació a Formentera del Segura:

Hubo un cura, le llamaban Antonio Vicedo [...] Y ese sí que iba a mondar, e iba con los jornaleros a hacer la misma vida que ellos. Y entonces el pueblo [Formentera del Segura] estaba como escandalizado, y decía: «uno que va a tocar al Señor en la misa, ¿cómo se pone allí a sacar barro?».²²

Antonio Vicedo estigué dues vegades proposat, el 1970 i el 1974, per a la Consiliària Nacional de l'HOAC, sense ser triat; l'any 1971 es mantingué sense cap nomenament²³ i, més tard, fou enviat a Suïssa. El bisbat, així, tractava de desfer-se d'aquells elements que resultaven molestos:

No te creas tú que la Iglesia estaba de acuerdo con nosotros [amb l'HOAC]. Un día que tuvimos una asamblea [diocesana, de Valencia, de Murcia, etc., en los setenta] en los maristas [d'Alacant] [...] En la mañana cuando llegamos estaba aquello de policías, así, para detener a gente. Y nosotros nos metimos en el hospital [clínica Vistahermosa] y nos hacían señas de los balcones [perquè se n'anaren].²⁴

Cal assenyalar, a més, que els poders franquistes sempre consideraren l'HOAC i la JOC com a moviments heterodoxos, encara que tingueren caràcter legal per ser moviments especialitzats d'Acció Catòlica i que, si bé en una primera etapa, entre el 1946 i el 1959, els conflictes entre el règim i els moviments apostòlics solien quedar desactivats sense que s'arribara a una repressió virulenta; a partir dels seixanta i els setanta, la repressió augmentà en proporció al compromís social d'aquest apostolat catòlic.²⁵ Pertànyer a aquests moviments arribà a resultar prou perillós, fins i tot bastants anys més tard:

Yo cuando pasé miedo fue cuando el 23F. No sé, pasé un miedo impresionante, impresionante. Y además había uno, que no era

²¹ Mónica MORENO SECO, *La diócesis de Orihuela-Alicante en el franquismo: 1936-1975*, Universitat d'Alacant, Sant Vicent del Raspeig, 1999, p. 417-418.

²² Entrevista a Manuel Canales Espinosa, 21-05-2009.

²³ M. MORENO SECO, *op. cit.*, p. 360 i 410.

²⁴ Entrevista a Rosario Fernández García, 21-05-2009.

²⁵ Emili FERRANDO PUIG, «Església i repressió: el franquisme contra l'HOAC», en Pelai PAGÉS (dir.), *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*, Universitat de València, València, 2004, p. 203-225.

Guardia Civil, sino uno que es muy facha, no sé si habrá muerto, y le dijo a la Guardia Civil que estaba dispuesto a venir por nosotros [...] para quitarnos de en medio [...] Nosotros pasamos mucho miedo porque como todos los papeles eran clandestinos... Nosotros no teníamos papeles de partidos ni de sindicatos. Eran de la HOAC, pero eran comprometidos también. En la HOAC antes, ahora ya no, antes se hacían análisis de la sociedad, tanto de la Iglesia como de la sociedad en sí. Los redactaba la Comisión General y para nosotros era como formación para los militantes de la HOAC, que era el ver, juzgar y actuar. Entonces esos papeles, en esos momentos, eran comprometidos.²⁶

El barri d'Altavix, nascut de la urbanització de la zona a partir dels anys seixanta, no comptava amb cap tipus d'ermita o d'església preexistent, com sí que succeïa en altres barris de nova creació, com Sant Antoni o el Toscar. D'aquesta manera, l'any 1968 el Bisbat d'Alacant compra una quarta part d'una nau industrial i s'hi enclava la parròquia del barri, que es mantindria en aquest lloc fins el 2008, moment en què s'inaugurà un temple creat *ex professo*. El fundador i primer rector, fins el 1990, any en què fou anomenat canonge de la catedral d'Oriola, fou José Soler Cardona. José Soler, nascut a Cocentaina el 1926, arribà al barri d'Altavix després d'haver exercit al Perú i en diferents parròquies del País Valencià.²⁷ El 1969 es constituí en representant per Elx del «moviment sacerdotal de revisió pastoral».²⁸ Si bé podem dir que estava lluny de ser un sacerdot obrer a l'estil Vicedo i que s'ubicava bastant lluny dels moviments d'apostolat obreristes, no podem afirmar que representara el sector més conservador de l'Església. De fet tingué un paper actiu com a rector de l'Elx CF, l'estadi del qual estava a 50 metres al sud de la nau de l'església; o com a col·laborador amb l'associació d'exalcohòlics APAEX, fundada al barri el 13 de juliol de 1974. En general, obrigué les portes de la parròquia al veïnat per a actes extralitúrgics: en la parròquia se celebraren «desde abarrotadas eucaristías hasta obras de teatro y musicales –sobre todo en los años 70 y 80 que el Barrio no disponía de salón de actos–»,²⁹ a més de les reunions d'APAEX, fins que anys més tard l'associació aconseguí un local propi.³⁰

El moviment obrer a Elx havia tingut un fort desenvolupament des de finals del segle XIX, especialment en el vessant marxista, és a dir, marcat per l'hegemonia del PSOE i de la UGT.³¹ La repressió patida per l'estat franquista el deixà quasi totalment desarticulat, i no serà fins a finals dels cinquanta quan comença a reconstruir-se. Aquest procés:

tuvo lugar en condiciones de ilegalidad, restricción y persecución de libertades básicas como el derecho a manifestarse, a asociarse o a reunirse [i] aparece estrechamente asociado a los recursos organizativos y a la hegemonía que alcanza el PCE en la oposición social interior, ya en la segunda mitad de los años sesenta.³²

²⁶ Entrevista a Rosario Fernández García, 21-05-2009.

²⁷ *Diario Información*, 21 d'abril de 2009.

²⁸ M. MORENO SECO, *op. cit.*, p. 405.

²⁹ Carlos SAN JOSÉ, «Adiós a la vieja Parroquia», *La veu del barri. Revista de l'Associació de Veïns del Barri Obrer d'Altavix*, 8 (octubre 2004).

³⁰ <http://www.apaexelche.com/inicio/pagina/0101>.

³¹ Estudiat profusament per F. MORENO SÁEZ, *El movimiento obrero en Elche (1890-1931)*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert» - Ajuntament d'Elx, Alacant, 1987.

³² Alberto GÓMEZ RODA, «El franquismo contra el movimiento obrero», P. PAGÉS (dir.), *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*, Universitat de València, València, 2004, p. 317-326.

En els anys seixanta el moviment obrer a Elx girava entorn dels moviments d'apostolat. L'HOAC tenia presència a la ciutat des del desembre de 1951, i en els anys seixanta destacava pel seu paper divulgador el professor de música Cayetano Sempere. A través d'ell, l'HOAC entrà en contacte amb el PCE local, encara dèbil. Entre els seus membres estava Justo Linde Navarro, que arribà a ser el 1970 president de la Unió de Tècnics i Treballadors (nom del Sindicat Vertical). Després d'aquests contactes sorgí el 1968 el primer nucli de Comissions Obreres.³³

D'aquesta manera, moviment d'apostolat seglar, activisme polític i moviment obrer quedaven entrelaçats. Falta, per a completar el complex espectre social que proclamava des de baix la necessitat de reformes democratitzadores, fer referència al moviment veïnal. Les connexions forem múltiples i prova d'això són les trajectòries seguides per algunes personalitats destacades. Servisquen d'exemple els membres de l'HOAC elxana Cayetano Sempere i Mª Dolores Bouvard, els quals, després de la mort del dictador, s'incorporaren al PSP.³⁴ O el també hoacista José Adsuar, que fou un dels fundadors de l'Associació de Veïns del Barri de Sant Antoni, i que passà a la UGT. O el de la mateixa Inmaculada Sabater, també membre fundador d'aquesta Associació de Veïns, que fou elegida diputada pel PSOE en les eleccions de juny de 1977, encara que el 1978 renuncià a l'escó; finalment, passà a formar part del PCE i, sota aquestes sigles, fou regidora de l'Ajuntament.

3. L'ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DEL BARRI OBRER D'ALTABIX ALS ANYS SETANTA I HUITANTA

El día 19 de septiembre de 1976, una representación de los vecinos del Barrio de Altabix, de Elche (Alicante), toman la libre decisión de constituir una Asociación Entidad vecinal autónoma y jurídicamente independiente, que gozará de capacidad para la realización de los actos necesarios para el cumplimiento de sus fines, conforme a la ley 191/64 de Diciembre, de asociaciones.

Així diu l'article 1r dels Estatuts de l'Associació de Veïns «Barri Obrer» del Barri d'Altabix que el Govern Civil d'Alacant autoritzava amb data del 3 de juny de 1977. Juntament amb l'autorització es feia lliurament del corresponent llibre d'actes de l'Assemblea General de l'Associació. Entre setembre de 1976 i juny de 1977 s'havien fet els tràmits per a la legalització de l'associació: «Cada vez que se mandaban [els estatuts] a Alicante los mandaban denegados: había que poner tal frase (¡para una frase!), después se ponía la frase, te la volvían a mandar otra vez, había que poner otra frase de no sé qué [...]».³⁵

La primera acta que es redactà al llibre d'actes fou la fundacional del 19 de setembre de l'any anterior: després de diversos escrits al

³³ Antonio RODES JUAN, «Elche: un siglo de historia social», en *Cien años de la historia de Elche y de su Caja de Ahorros (1886-1986)*, Alacant, 1986, p. 89-146.

³⁴ M. POMARES SÁNCHEZ, *op. cit.*

³⁵ Entrevista a Rosario Fernández García, 26-05-2009.

Govern Civil i a l'Ajuntament s'havia autoritzat una reunió al col·legi Víctor Pradera. Segons l'acta s'aprovà, en primer lloc, la creació de l'associació; en segon lloc, s'acceptaren els estatuts que prèviament havien sigut preparats (copiats dels de l'Associació de Veïns del Barri de Sant Antoni; amb els fundadors d'aquesta, entre els quals estaven Inmaculada Sabater i José Adsuar, diferents veïns d'Altavix havien pres contacte per mitjà de l'HOAC); i, en tercer lloc, s'elegí provisionalment una Junta Directiva. En l'acta figura com a presidenta Rosario Fernández García i, com a secretari, José Manuel García Conesa.³⁶

Sense que puguem concretar quins foren els assistents a aquell acte, sí que ens serveix de molta utilitat el nom dels signants dels estatuts, que al cap i a la fi eren els que estaven donant la cara enfront del Govern Civil en un moment en què el franquisme i el seu aparell repressor sobrevivien al dictador. De deu firmants, quatre pertanyien o pertangueren a l'HOAC (José Plaza Titos, Rosario Fernández García, Francisco Gómez Barroso i Mª Teresa Andreu Juan) i un a les Comunitats Cristianes de Base (José Manuel García Conesa).³⁷ D'aquests quatre, Francisco Gómez donà més tard el pas a la política i ingressarà en el PSOE, amb el qual arribà a ser regidor, i José Plaza era sindicalista de CCOO, a més de ser un dels quatre representants per Elx de la Comissió Negociadora del Moviment Assembleari. Sobre la seua vinculació a l'Associació de Veïns, també diu Rosario Fernández que: «Era una forma de protegerse también decir: “No, no –si la cogían–, si yo estoy en la asociación de vecinos” [...] Más de una vez iban a por él».³⁸ Sobre els altres cinc signants dels estatuts, cal assenyalar que un fou sindicalista en CCOO (Dionisio Pardo Palenzuela), un altre posteriorment donà el pas a la política i ingressà en el Partit Comunista (Miguel Martos Alonso), una altra era la seua esposa (Dolores Torá López) i només dos no tingueren, pel que sabem, vinculació associativa més enllà de l'Associació de Veïns.

D'aquesta manera, deixant de banda la resta de persones que s'implicaren en la creació de l'Associació de Veïns del «Barri Obrer» d'Altavix i de les quals no en podem concretar les motivacions, i a partir de l'anàlisi de la mostra que conformen les deu persones signants dels estatuts, podem afirmar que l'associació fou impulsada per persones fonamentalment vinculades als moviments obreristes cristians i, en menor grau, al sindicalisme laic. En el cas de Rosario Fernández i del seu marit, Manuel Canales, que des de la creació de l'associació fins al dia de hui han pertangut a aquesta, la motivació era el compromís cívic a què les seues conviccions religioses els espentava:

En la HOAC tienes que tener un compromiso, un compromiso social [...] Tenía unos materiales de estudio muy buenos. Era el ver, juzgar y actuar [...] Y ese actuar a mí me llevó a un compromiso y fue cuando entramos en el *tinglao* de la Asociación de Vecinos

³⁶ Acta de l'AVBOA, 19-09-1976

³⁷ Entrevista a Rosario Fernández García, 26-05-2009.

³⁸ *Ibidem*.

[...] Estuvimos viendo la necesidad gente de aquí del barrio que hacían mucha falta muchas cosas aquí en el barrio. Entonces se empezaba a nombrar las asociaciones de vecinos...³⁹

Cal preguntar-se ara si l'Associació de Veïns del «Barri Obrer» d'Altavix fou fruit d'un moviment social nascut del canvi profund que tingué lloc en els anys seixanta. Segons Tomás Alberich:

Los movimientos sociales son corrientes de acción y expresión colectiva que se manifiestan y organizan de múltiples formas; entre sus características definitorias está el situarse frente a, o independientemente de el sistema institucional buscando una transformación social [...] Numerosas asociaciones tienen su origen en la cristalización de un movimiento social concreto que ha cuajado, primero, en una asociación informal en el proceso de estabilización del movimiento [i que] deriva posteriormente en la formalización de la entidad como asociación registrada.⁴⁰

Seguint la definició, els anys seixanta sí que haurien generat moviments socials de diferent naturalesa que mantenien en comú fer front a la precarietat en què moltes famílies vivien, les situacions d'injustícia social, un creixement urbà faltat de planificació i deficient quant a serveis ciutadans, la falta de drets laborals, la limitació de la participació social i política, etc. Aquest era el front comú: «Sí estava en contra del règimen [polític], no que estava en contra del règimen como tal, sino porque veía cosas que eran injustas».⁴¹ Considerat l'impuls de mobilització social que acompanyà els canvis dels anys seixanta, diferents moviments convergiren en l'acció en el context geogràfic immediat a través de l'associacionisme veïnal:

Las relaciones de los movimientos ciudadanos en la transición democrática (1973-1981) estuvieron caracterizados por un tejido social homogéneo en cada localidad, cohesionado en torno a una asociación formal unitaria en cada barrio, que se sitúa frente al aparato institucional (se siente y actúa simultáneamente como asociación y movimiento social transformador).⁴²

Les associacions de veïns, per tant, sí que constitueixen «la expresión organizada de un movimiento sociocultural, sindical-ciudadano y político avanzado».⁴³ L'Associació de Veïns del «Barri Obrer» d'Altavix fou essencial a l'hora de dotar d'identitat un barri sense història, nascut en els seixanta, i col·laborà estretament amb algunes altres organitzacions grupals, com les associacions de pares d'alumnes, o el grup juvenil parroquial, o amb unes altres associacions de veïns (especialment la de Sant Antoni), i en els anys huitanta amb la penya de festes o amb el MOC o Moviment per l'Objecció de Consciència (actualment ho segueix fent amb el Grup Tortuga).

Molts dels seus membres participaren en diversos actes reivindicatius que es realitzaren al camp de futbol. Ja hem fet referència a l'homenatge

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Tomás ALBERICH NISTAL, «Asociaciones y movimientos sociales en España: cuatro décadas de cambios», *Revista de estudios de juventud*, 76 (març 2007), p. 71-89.

⁴¹ Entrevista a Rosario Fernández García, 26-05-2009.

⁴² T. ALBERICH NISTAL, *op. cit.*, p. 76.

⁴³ Jordi BORJA, *¿Qué son las Asociaciones de Vecinos?*, La Gaya Ciencia, col. «Biblioteca de Divulgación Política», Barcelona, 1976, p. 13.

a Miguel Hernández al maig de 1977. Però també hem de fer referència al moviment assembleari que es creà a partir de la mobilització per un Conveni del Calçat que, en diferents pobles de la vall del Vinalopó, es produí des de principis de 1977, i els representants per Elx del qual mantenien vincles amb la incipient associació de veïns. Ja hem fet referència al fet que un dels signants dels estatuts de l'associació era José Plaza Titos. A més, la casa de Rosario Fernández i Manuel Canales, que fou el domicili social de l'associació⁴⁴ i que està situada entre el cantó de la Llotja i la del Quarter de la Guàrdia Civil, fou sovint lloc de reunió dels assemblearis:

En la casa nuestra llamaba mucha gente por teléfono [...] Hicieron muchas reuniones del movimiento asambleario aquí... Porque la HOAC estaba muy implicada, ahí había unos militantes, Juan García, Juan Vázquez,⁴⁵ y todo eso, y estaban implicados y eran de la HOAC [...] Teníamos la Guardia Civil delante y a tu tía [Rosario Fernández] la encañonaron una vez.⁴⁶

Nos llamaron del centro, que hubo una manifestación, y nos dijeron: «Mirad si Juan García, lo bajan en el furgón de la Guardia Civil» [...] Fue un chaval que estuvo en CCOO también. Es el marido de Maite Andreu [...] Y se fue Manolo [Canales] a la esquina aquella [...] Él iba daba una vuelta, volvía, iba yo. Y una de las veces yo me puse en la esquina del cuartel de la Guardia Civil [...] y de momento me rodean dos guardias civiles y me dicen: «¿Qué hace usted aquí?». Y me cargan las metralletas. Y habían dos dentro, también, detrás de los pinos ésos.

Y digo: «Pues mirando si ustedes bajan a un amigo». Y a esto, dos guardias civiles más, que habían dado la vuelta por aquí, seis, cargan las metralletas. Dice: «¿Y por qué no va usted a preguntar?». Digo: «Porque no tengo confianza para ir a preguntar allí al cuartel». Dice: «Eche usted *p' adelante*», con las metralletas cargadas. Mira, menos mal que no me dio por correr. Si me da por correr o yo no sé qué, pues no sé lo que hubiera pasado:

—¿Y usted dónde vive?

—¿Dónde vivo yo? Si me está usted viendo todos los días cuando estoy barriendo yo la puerta que pasan ustedes por ahí por mi puerta, ¿cómo que dónde vivo?

Y ahí que ya estaba llegando a la puerta del cuartel. Y sale el capitán: «¿Qué es lo que pasa?». Y no sé lo que dijo. Dice: «Anda, dejad a la señora que se vaya, y dejadla».

Pero es una impresión que no se la doy a... No quisiera que pasara nadie por ahí. Desde que oyes las metralletas cómo se las cargan, y apuntándote dos dentro del cuartel y cuatro a tu alrededor...⁴⁷

Durant els anys de la transició convergiren les peticions veïnals i l'acció dels moviments més crítics de l'Església catòlica amb el

⁴⁴ Article 6 dels Estatuts de l'AVBOA.

⁴⁵ Tots dos, sindicalistes i participants del moviment assembleari.

⁴⁶ Entrevista a Manuel Canales Espinosa, 21-05-2009.

⁴⁷ Entrevista a Rosario Fernández García, 21-05-2009.

moviment obrer, i tots acabaven confluint en l'exigència de reformes en un règim polític que dificultava la participació i posava traves a les llibertats individuals i col·lectives. D'aquesta manera, a finals dels setanta aquests moviments socials tenien un caire polític. A partir de la implantació dels ajuntaments democràtics, els diferents moviments començaren a divergir i a centrar-se cada un fonamentalment en la seua característica definidora. Resseguint les actes de l'associació, podem assenyalar que els eixos d'actuació de l'Associació de Veïns «Barri Obrer» d'Altabix han sigut fonamentalment d'actuació urbanística i de dotació de serveis. Cal destacar que, durant el tardofranquisme, es construïren escoles al barri, tres el 1971, a pesar de la qual cosa el 1977 ja es patia la falta de places i l'excés d'alumnes per aula; diversos actes fan referència a aquesta problemàtica. També es tractà en l'associació la construcció d'una xicoteta plaça jardí (plaça del comte de Casas Rojas, hui plaça d'Altabix), així com el trasllat d'algunes fàbriques cap al nou polígon industrial (la crisi econòmica originada en els anys setanta suposà el tancament d'algunes fàbriques a principis dels huitanta). Ja en democràcia, es creà el Centre Social del Barri Obrer d'Altabix (que fou la seu de l'associació durant molts anys; actualment hi ha un Centre Social més modern, amb biblioteca, sala per a jubilats, etc.), es construí un centre de salut (hui des de l'associació s'està lluitant per un segon centre), una residència de la tercera edat, diferents zones enjardinades (hort de la Cuerna, hort de Montenegro), etc.

En un estudi sobre la incidència de la participació ciutadana en l'urbanisme, a partir de l'anàlisi de 550 reivindicacions realitzades per 49 associacions de veïns de Barcelona entre 1966 i 1987, es qüestiona les possibilitats de participació ciutadana en la construcció de la ciutat.⁴⁸ Caldria fer un estudi sociològic semblant per al cas del barri d'Altabix, però de l'anàlisi –un tant superficial, ho reconeixem– de les diferents actuacions urbanístiques que s'hi han dut a terme pareix desprendre's que les actuacions de l'Associació de Veïns han tingut un pes rellevant en la solució finalment adoptada.

Per al període que ens interessa, el de formació de l'associació, és molt significatiu el cas de l'empresa Plásticos Elche, SA. Cal assenyalar que la seua presència al barri estava relacionada amb la qualificació industrial que li atorgava a la zona el Pla d'Ordenació Urbana de 1962. El col·legi Víctor Pradera fou construït de manera contigua a la fàbrica. El 1974 i el 1976 es produïren explosions a la fàbrica, la primera de les quals costà la vida a un obrer. L'Associació de Veïns, encara en període de gestació, prengué consciència de la perillositat que suposava l'existència de tal fàbrica entre edificis d'habitatges i vora l'escola. Iniciaren tot un procés de sol·licituds d'informes sobre la legalitat de l'existència d'indústria d'aquestes característiques dins del nucli urbà, informes que coincidien en el fet que la fàbrica havia quedat fora de

⁴⁸ Miquel DOMINGO - M. Rosa BONET, «Urbanisme i participació», *Revista Catalana de Sociologia*, 7 (1998), p. 73-89.

lloc i que era pertinent el trasllat a un altre lloc. No obstant això, les conversacions amb l'ajuntament no tenien cap resposta:

Y tuvimos varias reuniones con el alcalde que era Quiles [...] y nos llegó a decir el alcalde: «Mirad lo que os digo –en una reunió que fuimos pues cuatro o cinco de aquí, hombres y mujeres, o cinco o seis, ya no me acuerdo– a vosotros os han dicho que está fuera de la ley o no está fuera de la ley, pero la fábrica está antes que vosotros, así es que ya podéis coger el camino».⁴⁹

Aquesta actitud contrasta frontalment amb la que una biografia sobre l'últim alcalde del franquisme que s'ha publicat en època recent dóna: «¿quién es capaz de olvidar, entre los que le conocieron, que lo dio todo por Elche y que colmó su dicha sirviendo a su ciudad natal desde lo más alto del podio, desde el pedestal de alcalde?».⁵⁰ De fet, la solució al problema no arribà fins al primer ajuntament democràtic. Una desgràcia succeïda en el País Basc posà novament la problemàtica de l'existència de la fàbrica dins del barri. El 23 d'octubre de 1980 a Ortuella, un municipi de Biscaia, es produí una explosió de gas propà vora l'escola pública Marcelino Ugalde que causà la mort de 49 xiquets i tres adults.⁵¹ La desgràcia féu pensar als veïns d'Altavix i als pares dels escolars que una cosa semblant podria produir-se al barri si no es traslladava la fàbrica a un altre lloc. Es convocà una assemblea conjunta de l'Associació de Pares d'Alumnes i de l'Associació de Veïns, dirigides, respectivament, per José Esteve Pastor i Juan Hernández Cánovas,⁵² per al 13 de novembre a les 20:30 amb l'únic punt a tractar sobre el trasllat de la fàbrica. L'assistència de veïns fou multitudinària, entre 325 i 340. La regidora de l'Ajuntament, del PSPV-PSOE, Mª Teresa Verdú, assistí a la sessió per informar de la situació, però s'abstingué de participar en la presa d'acords dels veïns. Aquell dia es van realitzar diverses propostes:

- no portar els xiquets a l'escola l'endemà, i concentrar-se al col·legi a les 9:15, proposta que s'aprovà amb només un vot en contra i una abstenció;
- no deixar treballar la indústria, que es rebutjà;
- convocar una vaga general, proposta que s'acordà ajornar;
- enviar una protesta al Ministeri competent, que s'aprovà com a últim recurs;
- i formar una comissió per a tractar amb l'Ajuntament, que s'aprovà.⁵³

D'aquesta manera, l'endemà tingué lloc la concentració al col·legi de xiquets, pares, associació de veïns, i amb el suport en «su acció por el claustro de profesores».⁵⁴ Tal com recorda Rosario Fernández:

La directora era Menchu, y la mujer también estaba de acuerdo que se fuera la fábrica, y todos, por supuesto, pero a ella la llamaron al

⁴⁹ Entrevista a Rosario Fernández García, 26-05-2009.

⁵⁰ Diego GARCÍA CASTAÑO, *Vicente Quiles. Un alcalde que pensó en futuro*, Elx, 2006.

⁵¹ *El País*, 24-10-1980.

⁵² *Diario Información*, 15-11-1980. Cal assenyalar que les dues associacions estaven molt interrelacionades: el mateix president de l'APA fou president de l'AVBOA a partir de 1984.

⁵³ Acta de l'AVBOA, 14-11-1980.

⁵⁴ *Diario Información*, 15-11-1980.

orden, se ve, y ella salía allí a la puerta, a la escalera y decía: «El que quiera pasar que pase, el niño que quiera pasar que pase», pero sólomente un padre quiso dejar pasar al chiquillo [...] Yo empecé: «Por favor, no entres, esto queda poco tiempo, verás como nos atienden». Y se acobardó el hombre [...] También los maestros, de alguna forma nos apoyaban.⁵⁵

Cap xiquet hi entrà i l'alcalde es personà en la concentració: «Vino él [Ramón Pastor], vino, vio la fábrica, era cuando teníamos a los chiquillos en huelga, estuvo allí y nos dijo: “Si queréis mañana se cierra la fábrica, pero yo no respondo de las personas que puedan ir a la calle”».⁵⁶ Òbviament, els concentrats no podien acceptar que molts dels seus veïns es quedaren sense treball i, per això, s'acceptà la proposta de l'alcalde de mantenir una reunió amb el gerent de l'empresa Plásticos Elche, SA, juntament amb una comissió formada per membres de l'Associació de Pares d'Alumnes, del Claustre de Professors i de l'Associació de Veïns. A més a més, en una nova assemblea celebrada a les 19 del mateix dia, s'aprovà –amb 300 vots a favor, 4 en contra i 2 abstencions– fer una manifestació a l'endemà, dissabte, recorrent els carrers del barri.⁵⁷ La manifestació arribà fins a les portes de l'Ajuntament:

Hicimos una manifestación del colegio al ayuntamiento. Si tú ves los grises salir [...] con las caras ésas que se ponían, los antidisturbios, con unos... Era algo, era algo... Y los chiquillos todos gritando: «No queremos morir, no queremos mori»⁵⁸. Fue de verdad, yo algunas veces lo recuerdo, y fue emocionante de ver a todos los chiquillos allí [...] Los grises salieron que quién era el responsable de eso [...].⁵⁸

Segons la premsa:

Asaltaron ayer el Ayuntamiento [...] la avalancha de los vecinos decidió echar escaleras arriba, si bien el personal de servicio les dieron el alto en los umbrales de la alcaldía. Ramón Pastor abandonó entonces una reunión y les indicó a los vecinos que el martes informaría del resultado de su entrevista con el director de Plásticos Elche, prevista para mañana.⁵⁹

El dia 17 de novembre es féu una nova assemblea, en la qual s'acordà unànimament l'assistència dels xiquets a les classes i es nomenà la comissió que es reuniria amb el gerent de l'empresa el dia 24. El dia 25, en una nova assemblea, amb 160 assistents, s'informà de la proposta de Plásticos Elche, SA, de traslladar la fàbrica fora del barri en tres terminis consecutius de set mesos cada un. L'assemblea l'acceptà, remarcant que els llocs de treball havien d'estar assegurats, i que la proposta adoptaria la forma d'acord escrit que hauria de ser presentat amb anterioritat davant de l'Associació de Veïns. Ho fou el 2 de gener de 1981 i s'aprovà per 35 vots afirmatius, 5 negatius i 16

⁵⁵ Entrevista a Rosario Fernández García, 26-05-2009.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Acta de l'AVBOA, 14-11-1980.

⁵⁸ Entrevista a Rosario Fernández García, 26-05-2009.

⁵⁹ *Diario Información*, 16-11-1980.

abstencions; també es redactà un esborrany en què s'insistia en el fet que l'empresa garantira els llocs de treball. Un any més tard de l'inici de les manifestacions i actuacions contra Plásticos Elche, SA, el 26 de novembre de 1981, en l'assemblea de l'Associació de Veïns es donava un informe positiu sobre el desmantellament progressiu de la fàbrica,⁶⁰ que concloué abans dels terminis acordats.⁶¹ Amb açò es tancà la problemàtica que més ha mobilitzat el veïnat fins al dia de hui.

4. A TALL DE CONCLUSIÓ: DELS HUITANTA A L'ACTUALITAT

En els anys huitanta es produí una crisi dels moviments ciutadans que, segons Tomás Alberich, estava causat fonamentalment per l'abandó de les associacions per part dels grups més ideològitzats, que passaren a l'administració pública o a la política, i pels canvis en el sistema socioeconòmic i en l'estructura social. I, a partir dels noranta, el moviment veïnal revisqué i experimentà un nou impuls amb què s'incrementaren al barri les relacions socials i de coordinació associativa.⁶² Ambdues coses són perceptibles en el cas del barri d'Altabix. En els huitanta l'activitat de l'associació visqué també el divorci funcional respecte als aspectes polítics i alguns dels seus membres l'abandonaren. Tot i això, continuà tenint una capacitat mobilitzadora prou significativa. Servisca d'exemple, la participació-col·laboració amb els treballadors de l'Hospital d'Elx el 1987:

Hubo un acto que hicimos también, una convocatoria, en la asociación de vecinos cuando se hizo el hospital, que entonces se llamaba Residencia, y estaban metiendo a todos los de la Vega Baja, todos aquí al hospital y se hizo una asamblea ¡en el campo de fútbol! Fue un montón de gente, y me acuerdo que fueron bastantes médicos y explicaron lo negativo de tanta gente [...] Uno de los que habló fue un catedrático, [...] [Justo] Medrano.⁶³

Hi hagué vaga de metges el 1987 i, finalment, s'aconseguí la construcció i inauguració el 1989 de l'Hospital del Baix Segura.⁶⁴

En els anys noranta i en el nou mil·lenni s'han ampliat les activitats vinculades a l'acció de l'Associació d'Altabix que permeten la participació ciutadana, encara que estiga desvinculada en un important grau del que és l'acció reivindicativa. L'Associació de Veïns compta amb uns quatre-cents associats, i a Elx hi ha unes quaranta-cinc associacions federades.⁶⁵ Hi ha una menor mobilització, fins al punt de poder plantejar-nos si constitueixen hui les associacions de veïns un moviment social o si s'han constituït com a grup de pressió dirigit per una xicoteta minoria implicada; o, més encara, si són un poc més que una entitat dispensadora o administradora de serveis al veïnat. En tot cas, i no obstant la menor capacitat mobilitzadora de l'associació d'Altabix, conseqüència d'una major apatia política i de participació que un major benestar econòmic sembla haver espentat, cal assenyalar

⁶⁰ Actes de l'AVBOA dels dies 17 i 25 de novembre de 1981, 02-01-1981 i 26-11-1981.

⁶¹ Entrevista a Rosario Fernández García, 26-05-2009.

⁶² T. ALBERICH NISTAL, *op. cit.*, p. 78.

⁶³ Entrevista a Rosario Fernández García, 26-05-2009.

⁶⁴ Emilio A. MARTÍNEZ MARCO, *Breve historia del hospital de Elche*, Institut Municipal de Cultura, col. «Temes d'Elx», Elx, 2003.

⁶⁵ Entrevista a Manuel Canales Espinosa, 21-05-2009, en què intervé la tècnica d'interacció Social de la Federació de Asso-ciacions de Veïns d'Elx.

que els mitjans amb què compta són molts més que en la transició i l'activitat i el temps que precisa la seua gestió, per tant, és, si més no, considerable. Menor capacitat de mobilització, però més mitjans i, sobretot, menys perill.⁶⁶

BIBLIOGRAFIA

- ALBERICH NISTAL, Tomás, «Asociaciones y movimientos sociales en España: cuatro décadas de cambios», *Revista de estudios de juventud*, 76 (març 2007), p. 71-89.
- BORJA, Jordi *¿Qué son las Asociaciones de Vecinos?*, La Gaya Ciencia, col. «Biblioteca de Divulgación Política», Barcelona, 1976.
- COLLADO, José, «Historia de Altavix (2)», *La veu del Barri. Revista de l'Associació de Veïns del Barri Obrer d'Altavix*, 2 (novembre-gener 1999).
- DOMÉNECH SAMPERE, Xavier, *Cambio político y movimiento obrero bajo el franquismo. Lucha de clases, dictadura y democracia (1939-1977)*, Icaria, Barcelona, 2012.
- DOMINGO, Miquel – BONET, M. Rosa, «Urbanisme i participació», *Revista Catalana de Sociologia*, 7 (1998), p. 73-89.
- FERRANDO PUIG, Emili, «Església i repressió: el franquisme contra l'HOAC», en PAGÉS, Pelai (dir.), *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*, Universitat de València, València, 2004, p. 203-225
- GAMBÍN HERNÁNDEZ, Santiago, *Historia del Elche CF (1922-1999): 75 aniversario*, Elche, 2001.
- GARCÍA CASTAÑO, Diego, *Vicente Quiles. Un alcalde que pensó en futuro*, Elx, 2006.
- GÓMEZ RODA, Alberto, «El franquismo contra el movimiento obrero», PAGÉS, P. (dir.), *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*, Universitat de València, València, 2004, p. 317-326.
- MARTÍNEZ, Francisco, *La lucha obrera en las comarcas del Vinalopó: el movimiento asambleario de 1977*, Centre d'Estudis Locals del Vinalopó, Petrer, 2000.
- MARTÍNEZ, Rafael, «La Lonja», *La Veu del Barri. Revista de l'Associació de Veïns del Barri Obrer d'Altavix*, 5 (novembre 2000-gener 2001).
- MARTÍNEZ MARCO, Emilio A., *Breve historia del hospital de Elche*, Institut Municipal de Cultura, col. «Temes d'Elx», Elx, 2003.
- MIRANDA ENCARNACIÓN, José A. - SEVILLA JIMÉNEZ, Martín, *Elche, una ciudad industrial (1850-2006) / Elx, una ciutat industrial (1850-2006). Catálogo de exposición*, Ajuntament d'Elx, Elx, 2006
- MOLINERO, Carme - YSÀS, Pere (coords.), *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme y la transició*, Icaria, UAB - Memorial Democràtic, Barcelona, 2010.
- MORENO SÁEZ, Francisco, *El movimiento obrero en Elche (1890-1931)*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert» - Ajuntament d'Elx, Alacant, 1987.
- «De la dictadura a la democracia, 1974-1982», en ORS MONTENEGRO, Miguel (coord.), *Elche, una mirada històrica*, Ajuntament d'Elx, 2006, p. 380-411.

⁶⁶ *Ibidem*.

- MORENO SECO, Mónica, *La diócesis de Orihuela-Alicante en el franquismo: 1936-1975*, Universitat d'Alacant, Sant Vicent del Raspeig, 1999.
- PÉREZ QUINTANA, Vicente - SÁNCHEZ LEÓN, Pablo, «Introducción. Cuarenta años de movimiento ciudadano», en PÉREZ QUINTANA, V. - SÁNCHEZ LEÓN, P. (eds.), *Memoria ciudadana y movimiento vecinal. Madrid, 1968-2008*, Los Libros de la Catarata, Madrid, 2008.
- POMARES SÁNCHEZ, María, *La transición: Elche, 1975-1982, Festa d'Elx*, Ajuntament d'Elx, Elx, 2008.
- RODES JUAN, Antonio, «Elche: un siglo de historia social», en *Cien años de la historia de Elche y de su Caja de Ahorros (1886-1986)*, Alacant, 1986, p. 89-146.
- QUIROSA-CHEYROUZE, Rafael - FERNÁNDEZ AMADOR, Mónica, *Poder local y Transición a la democracia en España*, CEMCI, Granada, 2010.
- «El movimiento vecinal: la lucha por la democracia desde los barrios», en QUIROSA-CHEYROUZE, R. (ed.), *La sociedad española en la Transición. Los movimientos sociales en el proceso democratizador*, Biblioteca Nueva, Madrid, 2011.
- SAN JOSÉ, Carlos, «Adiós a la vieja Parroquia», *La veu del barri. Revista de l'Associació de Veïns del Barri Obrer d'Altabix*, 8 (octubre 2004).
- SANZ ALBEROLA, Daniel, «El régimen franquista en Elche: política y sociedad», en ORS MONTENEGRO, M. (coord.), *Elche, una mirada histórica*, Ajuntament d'Elx, Elx, 2006, p. 354-379.
- SEVILLA JIMÉNEZ, Martín, *Crecimiento y urbanización. Elche 1960-1980*, Universitat d'Alacant - Ajuntament d'Elx, València, 1985.
- TUSELL, Javier - QUEIPO DE LLANO, Genoveva, *Tiempo de incertidumbre. Carlos Arias Navarro entre el franquismo y la Transición (1973-1976)*, Crítica, Barcelona, 2003.
- VALERO ESCANDELL, José R. - SALINAS SALINAS, Carlos, «Panfletos y recuerdos: el estudio del movimiento asambleario de la industria del calzado (1977) como ejemplo de utilización de fuentes diversas», en SANTACREU SOLER, José M. (coord.), *Las transiciones políticas*, Alacant-Elda, 1997, p. 421-432.

ANNEX: JUNTES DIRECTIVES DE L'ASSOCIACIÓ DE VEÏNS «BARRI OBRER» D'ALTAVIX ENTRE EL 1977 I EL 1985

CÀRREC	19/09/77	24/06/77	04/05/78	06/03/80	26/11/81	24/04/84	27/04/85
President	Rosario Fernández García	Rosario Fernández García	Rosario Fernández García	Juan Hernández Cánovas	Juan Hernández Cánovas	José Esteve Pastor	Rosario Fernández García
Vicepresident		José Plaza Titos		Matilde Toledo Giménez	Antonio Gálvez Menargues	Modesta Asencio Martínez	Modesta Asencio Martínez
Secretari	José Manuel García Conesa	José Manuel García Conesa	Ascension Sánchez Torres	Angelina Pérez Cartagena	Juan Blasco Espinosa	Juan Blasco Espinosa	Juan Blasco Espinosa
Vicesecretari		Jesús Mora Canuto		Juan Sánchez López	Juan Cascales Marcos		
Tresorer		Modesta Asencio Martínez	Daniel Ortiz Vera	Antonia Antón Agulló	Juan Cascales Marcos		José Hernández
Vòcal de Cultura		M ^a Teresa Andreu Juan	Vocals: - Juan José Gozalvez Muñoz - Manuel Martínez López - Francisca Blasco Adsuar - Antonica Antón Agulló	Vocals: - Paqui Blasco Adsuar (Sanitat) - Juan Cascales Marcos (Joventut i Esports) - Rogelio Vilchez Martínez (Urbanisme) - Rosario Fernández García (Educ. i cultura) - Eugenia Rodríguez Martínez - Juan Sánchez Lara (repr. jubilats)	Vocals: - Rosario Fernández, José Manuel García Conesa (Educ. i cultura) - Modesta Asencio Martínez, Juan Jodar Reverte (Sanitat) - Manuel Canales, Antonio Galvez Menargues (Urbanisme) - Manuel Martínez López, A. Martos Lechuga (Joventut i Esports)	Vocals: - Rosario Fernández (Ed. i cultura) - Juan Hernández Cánovas (Sanitat) - José Blasco (Urbanisme) - José Poveda (Esports) - Juan Sánchez Lara i José Hernández (Jubilats)	Vocals: - Rosario Fernández Cánovas (Sanitat) - José Blasco (Urbanisme) - José Poveda (Esports) - Juan Sánchez Lara i José Hernández (Jubilats)
Vòcal d'Assessorament Laboral		Francisco Arcos Martín					
Vòcal de Xiquets i Joventut		M ^a Dolores Torá López					
Vòcal de Difusió		Miguel Marcos Alonso					
Vòcal de Servicis		M ^a Carmen Bustamante Villena					

